

FÜTÜVVETİN VE AHİLİĞİN MENŞEİ, MAHİYETİ VE TÜRLERİ***FUTUWWA AND AKHIZM: ITS ORIGIN, CONTENT AND TYPES*****Ekrem ERDEM***

* Prof. Dr., Öğretim Üyesi, İktisat
Bölümü, İİBF, Erciyes
Üniversitesi
ekremerdem@erciyes.edu.tr

ORCID ID:
0000-0002-5876-8747

*Prof. Economics, Faculty of
Economics and Administrative
Sciences, Erciyes University

Başvuru Tarihi/ Received:
01.11.2021

Kabul Tarihi/Accepted:
01.12.2021

Özet

Fütüvvet, İslami çerçevede iyi olan şeyleri yapma, kötü olan şeyleri de yapmama esasına dayalı ahlaki bir hayat ve toplum inşa etme idealinin kurumsallaşmış adı denebilir. Ahilik, bunun Anadolu'da Türkler tarafından daha ziyade esnaf ve zanaatkar zümreleri üzerinden oluşturulmuş kurumsal halidir. Bu anlayış özellikle Türkiye'de güncelliğini korumakta; özlemle ve hayranlıkla anılmaya devam etmektedir. Üzerine pek çok araştırma ve program yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmalarda ve programlarda konunun esası ve bütünselliği konusunda önemli bilgi eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksikliklerin başında farklı dönemlerde ve mekanlarda, hatta farklı mesleklerde ve araştırmalarda geçerli olan fütüvvet anlayışlarının aynı olmadığının yeterince bilinmemesi geliyor. Usulde hata olunca esasta da hatalar meydana geldiği dikkate alınarak, mevcut çalışmada fütüvvetin ve ahiliğin menşei, tarihte geçirdiği evreler ve anlam değişiklikleri, zaman, mekân ve mensup zümrelerin niteliğine bağlı olarak oluşan farklı fütüvvet türlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu itibarla, fütüvvetin menşei ve tarihi serüveni içerisinde geçirdiği aşamalara, Avrupa'daki şövalyelik anlayışı ile benzerliklerine, içeriğinde yer alan temel hususiyetlere, mensuplarının manevi derecelerine ve menşeiine göre beş ayrı esasa göre kazandığı anlam farklılıkları (türleri) ayrı başlıklar halinde incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Ahilik, Fütüvvetnameler, Tasavvuf, İslam İktisadi, Esnaf ve Meslekler.

Abstract

Futuwwa can be called the institutionalized name of the ideal of building a moral life and society based on the principle of doing good things and not doing bad things in the Islamic framework. akhizm is the institutional form of it, which was formed by the Turks in Anatolia, mostly over the tradesmen and craftsmen. This understanding maintains its currency especially in Turkey; continues to be remembered with longing and admiration. There are many studies and programs on it. However, there are important deficiencies in the studies and programs about the essence and integrity of the subject. One of these shortcomings is that it is not sufficiently known that the concepts of futuwwa that are valid in different periods and places, even in different professions and researches are not the same. Considering that mistakes occur in the principles when there are mistakes in the procedure, it is aimed to examine the different types of futuwwa that are formed depending on the origin of futuwwa and akhizm, the stages it has gone through in history and changes in meaning, time, place, and the quality of its members. In this respect, the meaning differences (types) of futuwwa according to its origin and the stages it went through in its historical adventure, its similarities with the understanding of chivalry in Europe, the basic features in its content, the spiritual degrees of its members, and finally its origin, were examined and analyzed under separate headings.

Keywords: Futuwwa, Akhizm, Futuwwatnamas, Islamic Mysticism, Islamic Economics, Crafts and Occupations.

Giriş

Fütüvvet, genç, yiğit, mert, delikanlı, cömert, fedakâr, yardımsever gibi anlamlara gelen Arapça feta kelimesinden gelir. İstilahî olarak, Allah'ın emirlerine ve Peygamber'in sünnetine ittibâ ve Allah dostlarıyla birlikte olma ilkesine uygun bir yaşam tarzını ve bunun kurumsallaşmış halini ifade eder. Geçmişte İslam toplumlarının kamu ve özel hemen her kesimini etkilemiş olan bu anlayış, günümüzde hala özlemle anılmakta ve karşılaşılan sorunların çözümüne ne gibi katkılar sunabileceği tartışılmaktadır. Bu özlemi ve arayışı örneğin Türkiye'de iş dünyasında, üniversitelerde, diğer sivil toplum kuruluşlarında ve devlet yönetiminde görmek mümkündür. Nitekim her yıl belli bir hafta 'Ahilik Kutlamaları'na ayrılmış, 2021 yılı ise 'Ahilik ve Ahi Evran Yılı' olarak anılmaktadır.

Ancak, bu konuda yapılan çalışmaların ve değerlendirmelerin azımsanmayacak bir kısmı ciddi bilimsel araştırmalara dayanmaksızın hamaset üzerinden ve birbirini tekrar eden nitelikte olmaktadır. Bu kısır döngünün en önemli sebeplerinden birinin konunun yeterince anlaşılmanmış olması olduğu; bunda da ahiliğin hem tarihsel bağlamında hem de içeriği konusundaki bilgi eksikliği olduğu kanaatindeyiz. Bunun sonucu olarak da her araştırmacı ve konuşmacı kendi kafasında kurguladığı ya da düşündüğü şeyi ahilik üzerinden ifade etme gibi yanlış bir yol takip etmeye başlamıştır.

Bunu aşmanın en iyi yöntemlerinden birinin ahiliğin tarihsel bağlamını, fütüvvetle ilişkisini, İslami bilgiler ve yaşam biçimi ile ilişkisini, zamanın ve mekânın ruhunu, geçmişin müktesebatını ve gelecek tasavvurumuzu iyi analiz etmek olduğu düşüncesindeyiz. Daha somut ifade etmek gerekirse, belli seviyede Kur'an, sünnet (hadis), İslam ve Türk tarihi, Sünni-Şii (Alevi-Bektaşî)-Batîni mezhep farklılıklarını ve bunların ortaya çıkışını ve tarihini, İslam iktisat düşüncesi ve tarihi ile esnaf teşekküllerinin tarihini bilmeden fütüvvet ve ahilik konularını çalışmanın birçok eksik ve hatalı değerlendirmeye yol açması kaçınılmaz bir gerçektir.

Bu gerçekten hareketle, mevcut çalışmada fütüvvetin ve ahiliğin menşei, tarihte geçirdiği evreler ve anlam değişiklikleri, zaman, mekân ve mensup zümrelerin niteliğine bağlı olarak oluşan farklı fütüvvet türlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu itibarla, fütüvvetin menşei ve tarihi serüveni içerisinde geçirdiği aşamalar ve Avrupa'daki şövalyelik anlayışı ile benzerlikleri ile üç ayrı esasa göre kazandığı anlam farklılıkları (türleri) ayrı başlıklar halinde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Fütüvveti yüklenen anlam farklılıkları üç ana grupta toplanmıştır: İçeriğinde yer alan temel hususiyetlere göre, mensuplarının manevi derecelerine göre ve menşeiine göre.

Bu hususlar elbette pek çok kaynakta dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Burada yapmaya çalışılan, bu hususta mevcut literatürü dikkate alarak bahsedilen konuların belli bir sistematığa uyarak sunulması ve yorumlanmasından ibarettir. Umulur ki, bu konuda çalışacak

araştırmacılara, en azından başlangıç noktasında, sağlıklı bir yol göstericilik katkısı sunulmuş olur.

1. Fütüvvet Düşüncesinin Menşei ve Anlam Farklılıkları

Fütüvvetin menşei meselesi öteden beri bu konuda araştırma yapan bilim insanlarının ilgisini çekmiş; farklı araştırmalarda farklı başlangıç noktalarına vurgu yapılmış, daha sonraki gelişim seyri de benzer şekilde farklı tasniflere tabi tutulmuştur. Bu tasniflerin farklılığını zamanın ve dini, sosyal ve iktisadi hadiselerin zenginliğine ve karmaşıklığına vermekte fayda mülâhaza etmek doğru olacaktır.

Fütüvvet, Arapça bir kelime olup, *feta* kelimesinden gelir. Feta, genç, yiğit, mert, delikanlı, cömert, fedakâr, yardımsever gibi anlamlara gelir. Fütüvvet de lügat manası olarak; gençlik, yiğitlik, mertlik, delikanlılık, cömertlik, fedakârlık, yardımseverlik gibi anlamları ifade eder. İstilahta ise, “Allah’ın emirlerini muhafaza, Rasulullah’ın sünnetine uymak ve Allah dostlarıyla sohbet etmek” olarak kayıtlarda yer almıştır (Sarıkaya, 2002: 1).

Fütüvvet, esasında Arap, Fars ve Türk İslam toplumlarında yaygın olarak kullanılsa da özellikle bazı şarkiyatçı araştırmacılar tarafından kültürel köklerinin İslam öncesi Arap, İran ve hatta Hint-Avrupalı toplumlarda dahi var olduğu iddia edilmiştir (Taeschner, 1972: 205-209; Taeschner, 1953: 8, 11; Baldick, 2002: 139-140; Erdem, 2021: 28-29). Ancak, İslam toplumlarında görülen fütüvvet anlayışı temel İslami değerlere ve genel olarak tasavvuf ahlakına uygun bir yaşam biçimi üzerinden organize olmuş kitlelere hitap ederken, konu üzerine araştırmalarıyla ün yapmış bazı ilim adamlarının görüşüne göre, İslam öncesi dönemdeki fütüvvet anlayışının bu tarz mistik değerlere sahip organize gruplar yerine, içinde buldukları ortamın belli ahlaki değerleri çerçevesinde bir araya gelmiş genç erkek toplulukları ifade ettiği anlaşılmaktadır (Ülgener, 2006: 116-117; Taeschner, 1972: 206-207; 213; Erdem, 2021: 29).

Taeschner, İslam öncesi dönemde görülen fityan topluluklarından “hayatını arkadaşları uğruna tehlikeye attığı için methedilen eski Arap kahramanlarından böylece ya mücadeleyi kavga için arayan kabadayılar yahut da mücadeleyi savaş marifetlerine çeviren cengâver tipler ortaya çıkmıştır” diye bahseder. Devamında da “her iki halde de ahlaki hedef, bugün de bedevi kahramanlarının ideallerinde görüldüğü gibi, ‘bravo’ kazanma gayreti haline dönmüştür” der (Taeschner, 1972: 213).

Fütüvvet araştırmalarında karşılaşılan en önemli sıkıntılardan biri yazarların kullandıkları farklı fütüvvet tanımı ve tasnifidir. Genellikle araştırmacıların kendi çalışma alanlarına ve konu edindikleri fütüvvet konusuna bağlı olarak farklı fütüvvet türünden ve içeriğinden bahsettikleri anlaşılmaktadır. Buna göre, çoğu yazar kendi kafasındaki fütüvvet anlayışını herhangi bir kısıtlamaya tabi tutmadan genelleştirerek sunmaktadır. O bakımdan, konunun derinliğine vakıf olmayan yeni araştırmacılar da büyük bir kafa karışıklığı oluyor; belki de

amacına hiç uygun olmadığı halde esas aldığı birkaç çalışmadan esinlenerek yoluna devam ediyor. Oysa, eskilerin yerinde ifadesiyle '*usul esasa mukaddemdir*'.

Bu itibarla, bu çalışmada literatürde bahsi geçen fütüvvet türleri muhtemelen ilk defa bir arada ve belli kriterlere göre tasnif edilecektir. Böylece, fütüvvet ve ahilik konusunda çalışanlar için karşılaşacakları teorik ve yöntemsel karmaşanın önemli ölçüde azaltacağını umuyoruz. Makalenin devamında beş ayrı fütüvvet anlayışının tasnifleri verilecektir:

- Fütüvvet düşüncesinin tarihsel gelişim aşamalarına göre fütüvvetin türleri,
- Bazı müsteşriklerin şövalyelik tasnifi üzerinden geliştirdikleri fütüvvet türleri,
- İçeriğinde yer alan temel hususiyetlere göre fütüvvetin türleri,
- Mensuplarının manevi derecelerine göre fütüvvetin türleri
- Menşesine göre fütüvvetin türleri

Yalnız bu tasniflerin birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığını düşünmemek gerekir; zaman zaman tekrarlar ve içiçelikler söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, bu türden ayırımı araştırma tekniğinin işlevselliği bakımından önemsemek gerekir. Yoksa mutlak ayırım olarak düşünmek, bu defa başka yöntem hatalarına sebep olabilir.

2. Fütüvvet Düşüncesinin Tarihsel Gelişim Aşamaları

Görüldüğü üzere, fütüvvet anlayışının ve teşkilatının menşesine dair pek çok araştırma yapılırsa da herkesin mutabık kaldığı bir çerçeveden bahsetmek henüz mümkün gözükmemektedir. Nitekim konuyla ilgili literatürde birbirinden farklı fütüvvet türlerinden bahsedilmiştir. Bize göre, Batılı (Şarkiyatçı) ve Müslüman saygın ilim adamlarının görüşlerinin bir muhassalası olarak, *fütüvvet düşüncesinin tarihsel gelişimini dört aşamada değerlendirmek* ve buna bağlı olarak *dört farklı fütüvvetten* bahsetmek mümkündür (Ocak, 1996: 261; Erdem, 2021: 29; Çağatay, 1952):

- Birinci aşama: Bireysel fütüvvet anlayışı,
- İkinci aşama: Bir devlet teşkilatı olarak fütüvvet anlayışı,
- Üçüncü aşama: Tasavvufi fütüvvet anlayışı,
- Dördüncü aşama: Esnaf ve zanaatkarın fütüvvet anlayışı (Ahilik).

2.1. Bireysel Fütüvvet Anlayışı

Birinci aşama, İslam öncesi dönemden de esinlenerek İslâm'ın ilk asrında ortaya çıkan ve *bireysel manada bir sosyal kavram olarak görülen 'bireysel fütüvvet anlayışı'*dır. Fütüvvetin gençler arasında yiğitlik, cömertlik ve yardımseverlik gibi temel ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda, pek çok toplumda bu özellikleri taşıyan grupların olabileceği, hatta ahlaki kontrol mekanizmaları yeterli olmadığında toplumda asayiş sorununa bile dönüşme potansiyeli vardır. Nitekim, bu geleneğin geçmişinde bu tartışmalar pek çok defa yapılmıştır.

Bu manada özellikle Taeschner'in iddiaları dikkat çekicidir. Ona göre, İslam'ın birinci asrında bile kafa dengi, hatta biraz da zevk ve safa ehli

çoğunlukla genç erkeklerin bir araya geldiği bir tür genç erkekler birliği denebilecek bir yapıdan bahsedilebilir. Aktarılan anekdotlardan hareketle, fityan'ın belli bir teşkilat halinde farklı şehirlerde örgütlenmiş halde hareket ettiğinden de bahsedilir. Örneğin, Kufe'ye giden bir Musullu feta "O Musullu feta hoş geldin" diye selamlanır. Hatta bu fityan grubunun yer yer hiç de İslami ve ahlaki sayılmayacak birtakım faaliyetlerle uğraşmış olabileceğinden de söylenir. İslam'ın ilk dönemlerindeki fütüvvet hareketi üzerinde cahiliye dönemi Araplar arasında görülen fityan adetlerinin tesirinin güçlü olmasa da bir şekilde yansıdığı tahmin edilmektedir. Bilhassa gençler arasında savaş ve spor gibi faaliyetlerin bu çerçevede cesaretle rağbet görmesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Fakat, yine de İslam öncesi ve sonrası fütüvvet hareketleri arasında önemli bir dönüşümün meydana geldiğini, bunun da cahiliye dönemindeki eski bedevi ananelerden şehir merkezli medeni bir hayata geçişin ürünü olduğu ileri sürülür¹ (Taeschner, 1972: 209-214).

2.2. Bir Devlet Teşkilatı Olarak Fütüvvet Anlayışı

İkinci aşama, dokuzuncu yüzyılda ağırlıklı olarak gençler arasında sosyal, iktisadi ve siyasi içerikli bir sivil oluşum olarak ortaya çıkan ve bilhassa Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillah (1180-1225) zamanında 'bir devlet teşkilatı haline gelen fütüvvet anlayışı'dır. Nasır'ın hilafeti devrinde fütüvvette yoğun bir Ali taraftarlığı olduğu için, kendisinin de Şii temayüllü olduğu rivayet edilir (Taeschner, 1972: 221).

2.3. Tasavvufi Fütüvvet Anlayışı

Üçüncü aşama, yine dokuzuncu yüzyılda, *tasavvuf düşüncesi ve yaşantısı ile iç içe geçen 'tasavvufi fütüvvet anlayışı'*dir. Özellikle, Horasan ve Irak bölgesinde yetişen mutasavvıfların fütüvveti tasavvufun mütemmim bir cüzü olarak telakki etmeleri bu anlayışın güçlenmesinde etkili olmuştur. Söz konusu tasavvuf alimleri arasında fütüvvete yükledikleri anlamlar bakımından farklılıklar olsa da (Kuşeyri, 2017: 112-113; 305-311), ortak nokta, *fetânın* mutlaka *mürüvvet* sahibi olması; yani, İslami kaynaklarda *îsar* diye bilinen diğerkamlık duygusunun uzantısı olarak başkalarının kusuruna bakmaması, elindeki ile yetinmeyi bilmesi ve mümkün olduğunca başkasıyla paylaşması olmuştur (Ülgener, 2006: 114-117; Taeschner, 1972: 216). Bu anlayış esasında İslam düşüncesinde büyük yer edinmiş olan "*insanların hayırlısı insanlara yararlı olandır*" (Camiü'-Sağır, III: 481; akt. Şeybani, 1993: 57) hadisi şerifinin yansıması olarak düşünülebilir.

Bazı alimlere göre, sûfi fütüvvetnamelerinde fütüvvet kelimesi, Batılıların kullandığı '*şövalye*' kelimesi ile kastedilenlerin hepsini temsil etmekte ve kişinin kendi şahsi gayesi dışındaki bir amaç uğruna şerefli ve tamamen

---

¹ Ancak, Taeschner'in İslam döneminde daha medeni vasıflarla farklılaşan fütüvvet hareketini İslam'ın hele ilk devirlerde oldukça güçlü medeniyet muhassalası yerine, esas olarak o zamanlar Hristiyanlaştırılmış olan Araplar'a bağlaması (Taeschner, 1972: 214) değerlendirmelerinde yanlı davranma ihtimalini akla getirmektedir.

başkası için yürütülen bir mücadele olarak mana verilmektedir (Taeschner, 1972: 216, 218; Köprülü, 2018a: 307). Onun için fütüvvet zümreleri bazı şarkiyatçılar tarafından bir nevi '*İslam şövalyeliği*' olarak da addedilmiştir (Köprülü, 2018b: 113). Bütün bu hasletleri bir ortak paydada toplayarak fütüvveti, 'Peygamber'in ahlakı ile ahlaklanmak; yani, O'nun yolunu yaşam biçimi olarak seçmek ve insan-ı kâmil ölçülerine göre yaşamak' (Erdem, 2021: 29) olarak özetlemek mümkündür.

Fütüvvetnamelerde tavsiye edilen fütüvvet ilkelerine bakıldığında, gerçekten de tasavvufun ilkeleri ile büyük ölçüde benzerlikler vardır ve bazı adetler zamanımıza kadar gelmiştir (Taeschner, 1972: 204). Nitekim daha Halife Nasır döneminde yaşamış büyük tasavvuf alimi Sühreverdi'nin 12. asırda kaleme aldığı fütüvvetnamede hem tasavvuf hem de İmâmiye akidelerine paralel ilkelerin yer aldığı anlaşılmaktadır (Çağatay, 1997: 18). Daha sonraki dönemlerde ise, örnek olarak, meşhur fütüvvetnamelerden Harputlu Nakkaş İlyas oğlu Ahmed (ö. 1215)'in Arapça *Tuhfetu'l-Vasaya*" isimli eserinde fütüvvetin şartlarına (Gölpınarlı, 1949-1950/2011: 61; Şeker, 2011: 19-20), Burgazi'nin Çobanoğlu Fütüvvetnamesi'ne (13. yüzyıl) ve Seyyid Hüseyin'in Türkçe Fütüvvetnamesine (15. yüzyıl) bakıldığında oldukça benzer ahlaki ilkelerin yer aldığı görülecektir (Şeker, 2011: 100-1007; Sarıkaya, 2002: 62).

Zaten Burgazi'nin bizzat kendisi fütüvvetnamesini hazırlarken yararlandığı kaynakları sıralarken; Kur'an, sünnet ve peygamberlerin kıssalarının yanı sıra, bilinen bazı tasavvuf kaynaklarına da müracaat ettiğini ve hatta tarikata dair sıkıntılı olarak addedilen meselelere bile cevaplar verildiğini söyler. Hatta müellif oldukça iddialı bir şekilde bunlara inanmayanların mürted olacağını bile belirtmektedir. Çünkü, yazdıklarının Kur'an, sünnet ve tarikat ehli nezdinde sabit ve meşru olduğunu belirttikten sonra, her cuma gecesi ahilerin huzurunda belirtilen âdâb ve erkân üzere okunmasını tavsiye etmektedir (Çağatay, 1997: 159)

Taeschner'e göre, "*fütüvvetin İslamiyet'e girişi, -bilhassa ilk devirlerde- bu teşkilatın getirdiği faziletlere dayanan bir çeşit dindarlığı kendine yol olarak seçen tasavvuf, sufizm sayesinde olmuştur*" (Taeschner, 1972: 204). Bu itibarla bazı Batılı müellifler fütüvvet esasına dayalı bu teşkilatı *fütüvvet tarikatı* ya da *Fütüvvetiye Tarikatı* olarak nitelendirmişlerdir (Köprülü, 2018b: 143). Ancak, genel kabul gören anlayışa göre, İslam tarihinin hiçbir devrinde fütüvvet bir tarikat şeklinde oluşmamıştır.

2.4. Esnaf ve Zanaatkarın Fütüvvet Anlayışı Olan Anadolu Fütüvveti 'Ahilik'

Dördüncü aşama ise, sûfî vasıflarını koruyarak, ağırlıklı olarak esnaf temelli bir teşekkül halini alan Anadolu fütüvvet anlayışı; yani '*Ahilik*'. Esas itibarıyla '*esnaf ve zanaatkar-sanatkâr temelli*' '*Anadolu fütüvveti*' 13. yüzyıldan itibaren Ahi Evran'ın öncülüğünde Anadolu'nun her

yerinde ağırlıklı olarak alın teri ve el emeği ile kazancını sağlayan bir meslek sahibi genç, ahlaklı, yiğit, diğerkam ve cömert kişilerden oluşan esnaf teşekküllerine dönüşmüştür. Bu haliyle fütüvvetin daha ziyade el emeği ile meslek sahibi ve vasıflı civanmert ve cömert insanların Allah rızasına dayalı bir üretim, ticaret, dağıtım, tüketim ve dayanışma ruhu etrafında organize hale geldiği anlaşılmaktadır.

Anadolu'da ahilerin ana omurgasını oluşturan kitle bu olsa da, bütün bir yapıyı bunlardan mürekkep saymak hatalı olur. Zira bilhassa 13. ve 14. asırlarda Anadolu'nun içinde bulunduğu zor şartlarda devlet ve millet hayatının neresinde bir boşluk oluşmuşsa, ahilerin o boşluğu doldurmak için çaba sarfettikleri anlaşılmaktadır. Bu itibarla, o şartlarda ahilerin hem alplik hem dervişlik hem sosyal dayanışmacılık hem siyasi-idari sorumluluklar ve hem de imalat ve ticaret yoluyla ekonomiye katkı sunmak ve düzenleyici mekanizmalar oluşturmak gibi çok yönlü katkılar sundukları bir gerçektir. Onun içindir ki, bu teşkilat zengin, fakir, köylü, şehirli, ümera ve farklı halk kitlelerine ulaşabilmiş ve mensubiyet kazanabilmiş, bir tür kurumsal ombudsmanlık görevi üstlenmiştir.

Nitekim İbni Battuta'nın bildirdiğine göre, Kayseri'de Ahi Emir Ali zaviyesinin müdavimleri bu tespiti teyit etmektedir. Zira Emir Ali'nin hükümet katında saygın bir olduğunu, şehrin önde gelenlerinden bir grubun kendisine tabi olduğunu, zaviyenin diğer şehirlerdekilere göre daha görkemli, ikramların bol olduğunu, emirleri, yasakları ve binişleri ile tıpkı bir hükümdara benzediğini söyler. Ünlü seyyah benzer bir durumun Sivas'ta da olduğunu; şehrin ileri gelen komutanlarının ve valilerin zaviyeye geldiğini, kadının dahi kendilerini ziyarete geldiğini, ikramda ve ağırlama konusunda insanların birbiriyle yarıştığını; dolayısıyla zengin ikramlarda bulduklarını ve bu hususta grupların birbirine karşı övündüklerinden bahseder (İbni Battuta, 2005: 213-214). Aynı şekilde, *soft* (saf ipekten astarlık kumaş) imalatında ve üretiminde önemli bir şehir olan Ankara'da da Ahi Şerefeddin şehrin kamu işlerine hakimdi (İnalçık, 2019a: 53).

Diğer yandan, örneğin Bursa'nın fethinde, Düzmece Mustafa isyanında, Ankara'nın güvenliğinin sağlanmasında ve Osmanlılara teslim edilmesinde (Köprülü, 2018a: 309, 311) ve Moğolların Kayseri'yi istila etmek istediklerinde olduğu gibi, devlet otoritesinin zaafa düştüğü ve savunma reflekslerinin zayıfladığı durumlarda ya da yeni bir beldenin fethinde ahiler hiç tereddüt etmeden yurt savunmasına katkı sağlamışlardır. Nitekim Aşıkpaşazade, "*Bursa hisarı kafirlerinin açlıktan sıkıntı içinde olduklarını, çok bunaldıklarını, aciz kalıp hisarı vermek için bahane aradıklarını, ancak padişahın başka kimseye teslim etmeyeceklerini*" söylediklerinde, Osman Gazi, gidip teslim alması için Orhan'ı görevlendirdiğinde; yanına Köse Mihal'i, Turgut Alp'i, Şeyh Mahmut adında bir Allah dostunu ve Edebalı'nın kardeşinin oğlu Ahi Hasan'ı da almasını istemiştir (Aşık Paşazade, 2003: 84). Bu örnek, fetihlerde komutan, alpler, dervişler ve ahilerin birlikte hareket ettiklerini teyit ediyor.

3. Bazı Müsteşriklerin Şövalyelik Benzeri Fütüvvet Tasnifi

Henry Corbin (ö. 1978) gibi bazı müsteşrikler de *fütüvvetin* zamanla değişim geçirdiğini ve başlıca *üç aşamadan geçtiğini* savunurlar (Gevorgyan, 2013: 4). Yukarıda izah edilen aşamalara benzer ama bazı farklılıkları da içeren ve yer yer iççelikler gösteren tasnif şöyle verilebilir:

İlk aşamada, fütüvvetçilik daha ziyade **askeri şövalyelik** (military chivalry) tarzında idi. Bu çerçevede ortaya çıkan fütüvvetçilik, aynı zamanda *fütüvvet-i seyfi* (yani, *kılıç fütüvveti*) olarak da adlandırılmıştır.

İkinci aşamada, fütüvvetin tasavvuf çevreleri tarafından benimsendiği ve karşılıklı etkileşimlerin olduğu bilinmektedir. Bu itibarla, fütüvvet anlayışının bu dönemlerde **manevi/sufi şövalyelik** (spiritual chivalry) konumuna evrildiğinden bahsedilir. Zaten bu dönemde ortaya çıkan fütüvvetçiliğe *fütüvvet-i şürbi* (yani, *içme/içki fütüvveti*) de denilmiştir.

Üçüncü aşamada ise, Gevorgyan'a göre, özellikle 15. ve 17. yüzyıllar arasında ortaya çıkan fütüvvet eserleri (fütüvvetnameler) daha ziyade esnaf ve zanaatkarları merkeze almıştır. O bakımdan, kendisi söz konusu dönemde varolan fütüvvet anlayışını **zanaatkarların şövalyeliği** (craftsmen's chivalry) ya da **zanaatkarların fütüvveti** (craftsmen's futuwwa) olarak gördüğünü söyler. Bu fütüvvet anlayışı aynı zamanda *fütüvvet-i kavli* (yani, sözlü fütüvvet) olarak ifade edilmiştir.

4. İçeriğinde Yer Alan Temel Hususiyetlere Göre Fütüvvetin Türleri

Fütüvveti, içeriğinde yer alan temel hususiyetlerden hareketle farklı türlere ayırmak mümkündür. Nitekim Muallim Cevdet bu manada **beş farklı fütüvvetten** bahseder (Cevdet, 2008: 29-35):

- İnsan-ı kâmil olmayı amaçlayan (insan-üstü) fütüvvet anlayışı,
- İsar sahibi olmayı ve onlara yardım etmeyi kendine şiar edinen fütüvvet anlayışı,
- Sanat ve zanaat alanındaki cömertliği ve yüksek insanlığı esas alan fütüvvet anlayışı (Anadolu fütüvveti),
- Şecaat, cesaret, yiğitlik ve kahramanlık anlamında fütüvvet anlayışı,
- Gençlik fütüvveti.

Birincisi, Hasan Basri'den itibaren mutasavvıfların tanımladıkları insanlıkta olgunlaşmayı ve Cenabı hakka yakın olmayı, yani **insan-ı kâmil olmayı amaçlayan (insan-üstü) fütüvvet** anlayışı. Bu anlayıştan ötürü, fütüvvet belli çevreler tarafından kendine özgü bir tarikat olarak addedilmiştir.

İkincisi, sıradan insanların yapabileceği *kerem sahibi olmayı, âlicenaplığı, infakta bulunmayı, cömertliği, başkalarını kendi nefesine tercih etmeyi (diğerkamılığı ya da isar sahibi olmayı) ve onlara yardım etmeyi kendine şiar edinen fütüvvet anlayışı*. Bu husus hiç şüphesiz fütüvvetin her dönemde ve her yerde herkes tarafından kabul edilen vazgeçilmez bir özelliğidir. Çünkü, fütüvvetin özü hiçbir karşılık beklemezsizin sırf

Allah'ın rızasını gözeterek sarf etmek, yani malıyla Allah yolunda cihad etmektir. Unutmamak gerekir ki, Kur'an'da mü'minlere en sık tekrarlanan tavsiyelerden ya da emirlerden biri bu eylemin mutlaka yerine getirilmesidir².

Üçüncüsü, sanat ve zanaat alanındaki cömertliği ve yüksek insanlığı esas alan fütüvvet anlayışı. Anadolu fütüvveti olarak bilinen ahilik tam da bu *sanat cömertliği* ve *meslek yiğitliği* anlayışını temsil eder. İbni Battuta'nın ahilerle ilgili bahsettiği gözlemleri tam olarak bu anlayışı izah eder. Onun anlattıklarına göre, Anadolu'nun her şehrinde fütüvvet ehli gençlerin hepsi birer meslek sahibidir ve sabah erkenden ikindi vaktine kadar çalışırlar. Daha sonra zaviyeye gelerek kazandıklarından varsa misafirlere ikramda bulunurlar, ihtiyacı olanları gözetirler, yoksa birlikte yerler, içerler ve sohbet ederler. Başka bir ifade ile, alın teri ile helal yoldan elde ettikleri kazançlarını Allah rızası için karşılıksız tasadduk etmeyi rutin bir yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Bir anlamda Hz. Peygamber'in Ashab-ı Suffe'sini andıran bir yapılanma söz konusudur.

Dördüncüsü, şecaat, cesaret, yiğitlik ve kahramanlık anlamında fütüvvet anlayışı. Fütüvvetin en başından beri en öncelikli vasfının bu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İran geleneğinden gelen fütüvvet anlayışı ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde uç bölgelerde *alpler (gaziyan)* ve *alperen (abdalan) Türkmen zümrelerinin anladıkları ve icra ettikleri fütüvvet* de esas olarak bu anlayış olmuştur. Onun için, İranlılar fütüvvet ehlini civan, civanmert, kahraman, bahadır, pehlivan, cengâver, mert, sipahi ve süvari gibi kelimelerle adlandırmışlardır. Türkler ise, genç, delikanlı, yiğit, babayiğit, alp, levent, yavuz, kabadayı, efe, dadaş, atıcı ve akıncı gibi kelimelerle isimlendirmişlerdir.

Fakat, bu kavramların kullanımının her zaman bahsi geçen coğrafi sınırlara hapsedildiğini düşünmemek gerekir. Hele bu Anadolu coğrafyası ise hiç mümkün değildir. Zira burada oluşan medeniyetin hamurunda burayı çevreleyen her kültürel mirasın az ya da çok payı vardır. Kaldı ki, konu dil ve edebiyat olunca, Acem kültürünün tesirini mutlaka göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nitekim, 16. yüzyılın meşhur şairlerinden Hayalî (ö. 1557), Divan'ında bir meslek erbabını tasvir ettiği gazelinde *civanmert* kelimesini Ahi Evran özelinde şöyle kullanır (Akkuş, 2005: 91-92):

*Ol cevânmerde n'ola ehl-i fütüvvet der isem
Varını bezl etmede Rûm'un Ahi Evrân'ıdır³.*

Bu manadaki fütüvvete bazı eserlerde *kılıç fütüvveti* anlamına gelen '*el-fütüvvetü's-seyfiyye*' denilmiştir. Burada şu hususun mutlaka altını çizmekte fayda var: Cesaret, yiğitlik ve kahramanlık duyguları Cenabı

² Örnek olarak şu ayetlere bakılabilir: Bakara: 262-264, Nisa: 39; Tevbe: 41; Hadid: 10.

³ Yani; "O yiğide fütüvvet ehlidir, desem yaraşır. Çünkü cömertlikte Anadolu'nun Ahi Evran'ı gibidir" (Akkuş, 2005: 92).

Hakkın rızası doğrultusunda meşru sınırlar içinde kullanılmadığında fütüvvetle asla alakası olmayacaktır.

Beşincisi, gençlik fütüvveti olarak bilinmektedir. Bir önceki kategoride yer alan sıfatlarla iç içe sayılabilecek gençlik zaten feta kelimesinin esas anlamıdır. Buna göre, fütüvvet ehli, en başından itibaren esas olarak gençlerden oluşan bir yapıyı ifade eder. Bunu ifade etmek için de tarih kitaplarında fityan *ayyâr* (gözüpek, cesur, kurnaz, atılğan), *şettâr* veya *şatır* (neşeli, kurnaz), *gulâm* (delikanlı), *rind* veya *runûd*⁴, evbaş (külhanbeyi, başıbozuk), *cevalika* (cavlaklar, dazlaklar), bıçkın, fedai, serdengeçti ve kopuk gibi kelimeler kullanılır. Fakat, şarkiyatçıların sıklıkla karıştırdığı Fransızca *chevalier* (şövalye) ve Almanca *ritter* kelimeleri feta'nın tam karşılığı olmayıp, daha çok atlı veya alp kelimelerinin karşılığı olarak düşünmek gerekir. Çünkü, İslam kültüründe feta sadece yiğitlikle açıklanmaz, cömertliği ve karşılıksız yardım etmeyi de içerir.

5. Mensuplarının Manevi Derecelerine Göre Fütüvvetin Türleri

Farsça bir fütüvvetname yazarı Necm-i Zar-kûb (ö. 1312) ise fütüvveti üçe ayırır (Gölpınarlı, 1949-1950/2011: 214-215):

- Avamın fütüvveti,
- Havasın fütüvveti,
- Hâss-ül-hâs'ın fütüvveti.

Avamın fütüvveti, “her şeyden hakkını almak ve her şeyin hakkını bilmek” olarak özetlenebilir. Bunun için ekmek retoriği kullanılır: İnsan ekmeğe, ekmek de insana hakkını vermelidir ki, bu durumda ekmek insan mertebesine ulaşsın ve bütünleşsin. Bu mertebeye Hz. Peygamber'in getirdiği şeriat hükümlerine uyararak ve onun sünnetini gözeterek ulaşılır ve sonunda “*insanda Peygamberlikten bir hassa meydana gelir*”. Bu durum, bir anlamda Ali İmran Suresi 31. ayetin⁵ sırrına mazhar olmaktır ve tasavvuf erbabının ‘*şeriat makamı*’ diye işaret ettikleri makamdır.

Havasın fütüvveti ise, sözde, işte ve halde peygamberlerle beraber olmak ve erenlerin haklarını gözetip; adetlerde, ibadetlerde, huylarda ve sıfatlarda Hz. Peygamber'e uymak, “*Şeriat kisvesinde tarikat erkanına çalışmak*” ve onların edep yollarına riayet etmek, ibadeti nafilerle

---

⁴ Hoşgörü sahibi dervişler için kullanılır. Kendini herhangi bir kurala veya dinî geleneğe bağlı görmeyen, sadece Allah'la yetinen kişi demektir. Özellikle Farsça fütüvvet kaynaklarında ve divan edebiyatımızda “*daima dünya âlâyışinden uzak durmak, maddeye kıymet vermemek*” anlamında sıklıkla kullanılan *rind* (çoğulu olan *runûd*) kelimesini Yahyâ Kemal bir şiirinde oldukça güzel ifade eder (www.lugatim.com):

*Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde,
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter.
Ve serin serviler altında kalan kabrinde,
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.*

Şeyh Gâlib ise şöyle kullanır: “*Bilme cihan umûrunu rind-i cihân isen*”.

⁵ “*De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın...*” (Ali İmran: 31).

tamamlamak ve sermayeyi doğruluk olarak görmektir. Tasavvuf erbabının ‘*tarikât makamı*’ diye işaret ettikleri bu “*makâm sahibine feyiz vilâyet kisvesiyle gelir*”.

Hâss-ül-hâs’ın fütüvveti de insanın Allah’ın huylarıyla huylanması⁶; böylece, onun lütfundan da kahrından da gönül hoşluğuyla razı olmasıdır⁷. İbadetin devamlılığının çok önemli olduğu bu makam, mutasavvıfların ‘*hakikat makamı*’ olarak nitelendirdikleri ve sonucunun *rububiyet sıfatının zuhuru*, sermayesinin de *hal* olduğu söylenen bir durumdur. Zaman zaman sert tartışmalara konu olan bu tasavvufi fütüvvet anlayışına göre, fütüvvetin zirvesi burasıdır ve “*ulu ve kutlu Tanrı ile nispeti vardır*”. Zira “*bu mertebe, rubûbiyet ve ulûhiyet alemindedir. Ana bile oğluna bu fütüvvetle süt vermektedir*”.

6. Menşesine Göre Fütüvvetin Türleri

Bundan başka da pek çok fütüvvetnamede (örneğin, Necm-i Zer-kub, Nasırı ve Burgazi’nin fütüvvetnamelerinde) ve diğer İslami kaynaklarda fütüvvet kökeni itibariyle Hz. Peygamber dönemine kadar götürülerek iki büyük raşit halifeye atfen *seyfi* ve *kavlî* fütüvvet olarak iki grupta toplanır. Bazı kaynaklarda buna *şürbî* fütüvvet de eklenir. Böylece, fütüvveti bu manada üç tarz-ı hayata göre şöyle sınıflandırmak mümkündür:

- Seyfî fütüvveti,
- Kavlî fütüvvet,
- Şürbî fütüvvet.

Birincisi, **kılıç fütüvveti** anlamına gelen ‘*el-fütüvvetü’s-seyfiyye*’ dir. Bunlar kılıçla İslamı kabul etmiş ve savaş ehli olmuşlar, Allah yolunda cihat edenlerdir. “*Surette kafirlerle savaşırılar, manada kendi nefisleriyle savaşırılar*” (Gölpınarlı, 1949-1950/2011: 216). Bu geleneğin pirinin Hz. Ali olduğuna inanılır. Zaten İslam geleneğinde Hz. Ali cesaretin, *yiğitliğin* ve savaş meydanlarındaki *kahramanlığın* sembolü olarak anılır⁸. Selçuklu

⁶ Tasavvuf kaynaklarında kullanılan ve “*Allah’ın huyuyla huylanın*” (‘*tahallekû bi-ahlaki’llah*’) olarak bilinen söze atıf vardır. Bu sözün hadis olduğunu teyit edemedik. Ancak, Hz. Aişe’nin rivayet ettiği bir hadiste “*Onun ahlakı Kur’an ahlakıydı*” (Müslim, Salâtu’l Müsafirîn: 139) denilmiştir. Dolayısıyla, yukarıdaki ifade hadislerin ruhuna aykırı gözükmemektedir.

⁷ Nitekim İbrahim Tennuri bu seviyeyi güzel ifade eder (İz, 3B: 24):

*Gelse celalinden cefa
Yahut cemalinden vefa,
İkisi de cana safa:
Kahrın da hoş, lütfun da hoş.
Ger bağ-u ger bostan ola,
Ger bendü ger zindan ola,
Ger vasl-ü ger hicran ola*,
Kahrın da hoş, lütfun da hoş.*

* Yani, “İster bağ ister bostan olsun / İster kelepçe ister zindan olsun / İster kavuşma ister ayrılık olsun” demektir. Mevlana’nın rağbeti ifade edişi ise bir başka güzeldir: “*Sevgili neredede âşkın yanında bulunursa, orası yer altı bile olsa, gökyüzünün en üstüdür*” (Rumi, 1996: 570).

⁸ Hatta tasavvuf çevreleri, açıktan (cehri) zikir geleneğini temsil eden Kadiri tarikatının kaynağını Hz. Ali’ye, gizli (hafi) zikir geleneğini temsil eden Nakşibendi tarikatının kaynağını ise Hz. Ebu Bekir’e dayandırırılar.

ve Osmanlı dönemlerin uçlarda Allah yolunda cenk eden Aşıkpaşazade'nin Gaziyân-ı Rum olarak tanıttığı Anadolu Gazileri ya da *alp-erenler*dir.

İkincisi ise, **sözlü fütüvvet** anlamına gelen '*el-fütüvvetü'l-kavliyye*'dir. Bu geleneğin pirinin Hz. Ebu Bekir olduğuna inanılır. Bu yolda fetanın daha ziyade kerem sahibi olması, *cömertliği*, nefsiyle mücadelesi ön planda tutulur. Genellikle tasavvufi fütüvveti temsil eden bu grup fütüvvet ehlinin, Cenabı Hak Âdem Peygamberi yaratınca insan zerrelere "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*" deyince, hep birden "*evet*" diyenleri (Ali İmran: 172); yani *bezm-i ezel*'de yapılan ilahi ahde sebat edenleri temsil ettiğine inanılır.

Tasavvuf alimlerinin bu durumu Hz. Peygamber'in bir savaştan dönerken söylediğini iddia ettikleri "*küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz*" ifadesine atıfla nefisle mücadelenin önemini vurgulamak için kullandıkları bilinmektedir. Bu ifadenin sağlam bir hadis olup olmadığı tartışmaları bir yana, her iki cihadın da yeri ve önemi farklıdır. Kaldı ki, İbn Kayyim el-Cevziyye "*Mücahid nefsiyle cihad edendir*" (Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd: 2) hadisine dayanarak kulun nefsiyle olan cihadının dış düşmanlara karşı yürütülen cihada nispetle asıl olduğunu söyler (Özel, 1993: 528).

Üçüncüsü olarak, Necm-i Zar-kub Farsça fütüvvetnamesinde bunlara bir üçüncü fütüvvet türünü daha ekler: **Şürbî fütüvvet** anlamına gelen '*el-fütüvvetü's-şürbiyye*'. Bu tarz-ı fütüvvet, cahiliye döneminden geldiği rivayet edilen bir adetten ötürü *kalkıp sahibinin adına tuzlu şerbet içebilenlere* nispet edilir. İslam öncesi dönemde insanların sahipleri adına şarap içtikleri; bu itibarla, fütüvvet sahibi olarak Ebu Cehil adına kalabalık grupların şarap içtikleri, bazı gençlerin de Hz. Muhammed'i fütüvvet sahibi görmek istedikleri, Onun da onlara şarap yerine tuz içmelerini tavsiye ettiği ve onların da böyle yaptıkları rivayet edilmiştir (Gölpınarlı, 1949-1950/2011: 216-217).

7. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada fütüvvet ve ahilik düşüncesinin ve uygulamalarının ortaya çıkışı, tarihi serüveni (safhaları), düşünce ve uygulama biçimleri ve bu konulardaki araştırmacıların başvuracağı kaynaklar incelenmiştir. Elde edilen bilgiler/bulgular göstermiştir ki, fütüvvetin menşei konusundaki bilgiler ve fikirler henüz istenilen netlikte değil; İslam öncesi Arap ve diğer bazı toplumlarda da olmakla birlikte mahiyeti konusundaki bilgiler kısıtlı, İslam sonrası dönemde ise gerçek bilgilerle efsaneleşen hikayeler yer yer içiçe geçmiş durumdadır. Yine de fütüvvetin önce bireysel anlayış biçiminden zamanla Abbasiler döneminde devlet kontrolünde bir teşkilata dönüştüğü, bunun öncesinde ve sonrasında tasavvuf hareketiyle içiçe bir durum oluştuğu, en son olarak da özellikle 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da esnaf ve zanaatkarların fütüvvet anlayışı olarak ahilik tarzına dönüştüğü anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde, fütüvvet düşüncesi ve uygulamaları zaman ve mekân farklılıklarıyla sahiplenen kitlelerin inançlarının muhassalası olarak çoğu defa birbirini tamamlasa da değişik anlamlara ve türlere bürünmüştür. Bunlar da farklı müelliflerce farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Ama söz konusu sınıflandırmalarda dikkate alınan temel hususlar mensup kişi ya da zümrelerin kemâlâtı (erdem), diğerkamlığı, yardımseverliği, cömertliği, esnaflığı ve zanaatkarlığı, yiğitliği, kahramanlığı ve esas olarak gençliği olmuştur. Yine sözle, kılıçla ve yeme içme tercihiyle de bağlılığını ve mücadelesini gösterme biçimi üzerinden fütüvvet halleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan başka, insanların manevi tabakaları olarak şeriat, tarikat ve hakikat katlarından elde ettikleri kazanım düzeyleri de fütüvvetin farklı tezahürlerine sebep olmuştur.

Kişiler, sivil toplum grupları, iş dünyası ve yönetim zümreleri olarak bugün ahlaklı ve kaliteli bir yaşam biçimi kurmak ve dünya milletleri arasında temayüz etmek istiyorsak, bu konuyu daha ciddi olarak ele almak mecburiyetimiz vardır. Çünkü, ahilik konusu üzerinde devlet ve millet olarak bu kadar durulmasını, bugün hayatın her alanında ama münhasıran iktisadi konularda eksikliğini hissettiğimiz bazı ahlaki zafiyetlerin giderilmesine yönelik bir çaba olarak görüyor isek, meseleyi geçmişe dönüş bir özlem ve öykünme malzemesi olarak göremeyiz. Onun için, geçmişin belli dilimlerinde başarılı uygulamalar sonucunda iyi sonuçlar alınmış bir projenin bugünün şartlarında nasıl hayata geçirileceğine akılcı yöntemlerle yaklaşmak gerekir.

Aksi takdirde, belli günlerde büyük paralar harcayarak ve zaman israf ederek, hedeflenenin tam aksine hizmet edilmiş olur. Bu denli önemli tarihi ve güncel bir konunun menşeinin (çıkış noktasının), tarihsel olarak geçirdiği evrelerin, bir dereceye kadar zamanın ve mekânın bir dereceye kadar da hitap ettiği kitlelerin üzerinden tanımlanan ve şekillenen türlerinin ve içeriklerinin iyi anlaşılması gerekir. Ahiliğin fütüvvetin bir devamı olduğu, onun da ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den itibaren ilahi vahyin ışığında ahlaklı bir hayat ve düzen kurmanın icab ettirdiği tüm çabaları içine alan bir anlayışın organize olmuş biçimi olarak görülmesi, meseleyi İslam toplumlarının köklerine taşıyarak, verilen mesajların Müslümanların zihninde ve hayatında nerede ye alması gerektiği daha iyi kavranacaktır. O takdirde bu kavrayış, fütüvvet ve ahiliğe inanç, muamelat ve ahlak katmanlarında anlamlar kazandırarak daha rahat ve daha içten kabullenilmesini sağlayabilecektir.

Başka bir deyişle, ahilik bağlamında söylenen ilkelerin esasında Kur'an ve sünnetten mülhem olduğu net olarak bilindiğinde ve kavranıldığında, insanların derinliklerinde ve hayatlarında daha büyük tesir bırakacağı beklenebilir. Fütüvvet anlayışına yüklenen farklı anlamların iyi anlaşılmasının önemli bir yansıması, konunun sadece esnaf ve sanatkarları ya da iş dünyasını ilgilendirmediği, aksine herkesin her daim hayatını kapsadığı, yani bir yaşam biçimi vazettiği daha iyi anlaşılacaktır. Böyle bakıldığında, zaten halktan kopuk, çoğunlukla belli küçük esnaf kuruluşlarının, bazı üniversite salonlarının zoraki doldurulan

salonlarında çoğu alakasız ve temelsiz aynı bildik sözlerin tekrarlandığı protokol konuşmalarına hapsolmuş masraflı anma programları yerini halkın tamamına dönük sade bir gündelik yaşam biçimi olarak yansıyacaktır. Zira takip eden kısımlarda anlatılacağı üzere, fütüvvet ve ahilik sadece küçük esnaf zümrelerine dönük belli sloganik sözlerden ibaret değildir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin (2005): “Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnamesi’nde Ahi Tipinin Özellikleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss. 87-96.

Aşık Paşazade (2003): *Osmanoğullarının Tarihi*, Hz. K. Yavuz ve M.A.Y. Saraç, Koç Kültür Sanat Tanıtım, İstanbul.

Baldick, Julian (2002): *Mistik İslam: Sufizme Giriş*, Çev. Y. S. Müftüoğlu, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Cevdet, Muallim (2008): *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği: İbni Battuta’ya Zeyl*, Çev. C. Yazar, İşaret Yayınları, İstanbul.

Çağatay, Neşet (1997): *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

Çağatay, Neşet (1952): “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2-3, ss. 61-84.

Erdem, Ekrem (2021): “Fütüvvetnamelerin İslam İktisat Düşüncesi İçindeki Yeri”, *İş Ahlakı Dergisi*, C. 14 (1), ss. 27-62.

Gevorgyan, Khachik (2013): “Futuwwa Varieties and the Futuwwat-nāma Literature: An Attempt to Classify Futuwwa and Persian Futuwwat-nāmas”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, C. 40(1), ss. 2-13.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1949-1950): “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11(1-4); Ayrıca kitap olarak (2011): İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.

İbni Battuta (2005): *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, Çev. M.Ş. Paşa – M. Çevik – A.M. Güven, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul.

İnalçık, Halil (2019a): *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İz, Mahir (?): *Tasavvuf: Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler*, 3. Baskı, Türdav Tesisleri, İstanbul.

Köprülü, M. Fuad (2018a): *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Köprülü, M. Fuad (2018b): *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Ocak, Ahmet Y. (1996): “Fütüvvet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, ss. 264-265.

Özel, Ahmet (1993): “Cihad”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, ss. 527-531.

Rumi, Mevlâna C. (1996): *Mesnevi Şerhi*, Çev. Ş. Can, https://archive.org/stream/SefikCanMesneviSerhi/Sefik_Can-Mesnevi_Serhi_djvu.txt.

Sarıkaya, M. Saffet (2002): *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şeker, Mehmet (2011): *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvetnamelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybi'nin "Muhtasar Fütüvvet-name"si*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Şeybani, İ. Muhammed (1993): *Kitabü'l Kesb: İslam İktisadında Helal Kazanç, Şerh: İmam Serah, Çev. M. Baktır, Seha Neşriyat, İstanbul.*

Taeschner, Frank (1972): "İslam'da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri", *Bellekten*, Çev. S. Yüksel, C. 36(142), ss. 203-235.

Taeschner, Frank. (1953): "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)", Çev. F. Işıltan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15(1-4), 1-30.

Ülgener, Sabri F. (2006): *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Der'in Yayınları, İstanbul.

www.lugatim.com.